

Bjästamon – Transkribering av podcast

00.00–00.35 (Telefonsamtal från bilen)

Ola George: Det var Ola här.

Jens Wieselblad Nilsson: Tjena Ola! Det var Jens här.

Ola: Hej hej!

Jens: Hur går det?

Ola: Jo, jag är väl vid Skule nu då.

Jens: Ja men kanon! Då väntar jag. Jag väntar vid Bjästabacken. Jag står här i en blå bil där. Ska bara svänga in så kan jag följa efter dig då?

Ola: Ja. Fint det.

Jens: Kommer du in en sådan där Fred Flinta-bil eller?

Ola: Nej, eller, pick-up. Jag ser väl ut som en snickare snarare.

Jens: Ja men det är helt okej. Det kan jag tänka mig följa efter.

Ola: Ja.

Jens: Ja, ses om en stund!

Ola: Hej!

Jens: Hej!

00.36–00.51 (Musik Intro)

00.52

Jens: Hej! Jag heter Jens Wieselblad Nilsson och ni lyssnar på Västernorrlands museums egen podd som idag ska handla om Bjästamon, som ligger 2,5 mil söder om Örnsköldsvik. Utgrävningarna som har gjorts här är bland de mest omfattande i hela Norrland och det man har hittat, det är spår som tar oss tillbaka 4000 år i tiden. Jag åker dit och träffar Ola George som är arkeolog och antikvarie på läns museet i Västernorrland. Han är lite sen men när han väl kommer så följer jag honom på en liten skogsväg som går jämns med ett tågspår och på andra sidan så ligger en liten gles tallskog.

01.30

Jens: Tjena!

Ola: Blev någon minut sen där.

Jens: Det är ingen fara, det är lugnt. Jag brukar vara sen också. Det är här det är?

Ola: Man kan säga att det här var i kanten. Om sen, man går upp här och ser...

Jens: Vi står uppe på en vall vid järnvägsspåren. Och det här är det väl lite anledningen till att vi är här. För var det järnvägen som gjorde att man hittade den här boplatsen?

Ola: Ja. När det är sådana här storskaliga exploateringsprojekt så gör man utredningar. Det är Länsstyrelsen som bestämmer att det ska göras. Det fanns väl en del som var känt i området tidigare men man gör förtätade inventeringar då, och då upptäckte man den stora boplatsen.

Jens: Vad var det man upptäckte då?

Ola: Ja, det är en stenåldersboplats. Och då är det man ser mest, det är väl egentligen skörbrända stenar. Alltså, det är arkeologispråk kanske.

Jens: Ja, vad betyder det?

Ola: Stenar som har hettats upp så pass många gånger att de spricker sönder eller trillar isär. En grillplats, om man säger så. Stenarna spricker. Och det blir väldigt stora mängder på en boplats. Och sedan stenmaterial som man har använt till redskapstillverkning och brända ben och sånt, var det man hittade först då.

Jens: Vilka var det som gjorde det? Var det de som skulle bygga själva järnvägsspåret eller?

Ola: Nej, det var arkeologer som gjorde det.

Jens: Så ni blev utskickade hit för att...?

Ola: Ja, det var väl snarare kollegor Stockholm som var här och gjorde det.

Jens: Just det. Det är en liten banvall som vi är uppe i här (?). Och själva byn låg, är det här, där alla tallar?

Ola: Det är lite svårt att orientera sig nu för nu är landskapet fullständigt omstöpt. Vi står ju kanske fyra, fem meter över gamla marknivån. Men du ser ju på sidorna här ungefär hur det ser ut.

Jens: Ja, det är som en liten kant mot skogen där.

Ola: Ja, så vi kan ju också säga att det här ligger på en åssträckning och den går flera mil in mot landet. Vi vet ju att det finns boplatser längst stora delar av den. Eller stora boplatser. Om man tänker sig att det här är ganska låg nivå över havet. Eller ja...

Jens: På den tiden?

Ola: Nej, då var ju strandlinjen alldeles i närheten. Jag tänker att det finns äldre boplatser som ligger högre upp efter den här åssträckningen.

Jens: Men vattnet gick ju hit upp då?

Ola: Ja, i närheten. Sen har man ju bott ungefär på det här området, vi har ju dateringar som sträcker sig över ungefär 700 år, då säger man att med den landhöjningen befinner man sig på olika avstånd från själva strandnivån. Men man har varit något stenkast från stranden.

Jens: Fränt. Det är svårt att tänka nu när man står här och ser all tall. Det är i princip bara sand här.

Ola: Ja. Och att det är inne här. Det är ju inte så att boplatserna bara har varit här där spåret är, eller sträckan där spåret har dragit fram.

Jens: Men den här boplatserna som var här, vad var det man konkret har hittat? Hur många byggnader pratar vi? Är det stort?

Ola: Ja, alltså det är sådana här hyddor som har haft försänkt mark, eller markplan, nergrävt med vallar på sidan. Hyddbottnar kallar man det. Sen har vi förmodligen flera andra som inte har haft sådana här vallar runt sig. Och inte haft försänkt markplan. Kanske man har vänt om på sommarhalvåret till de här som har haft försänkt markplan under vinterhalvåret.

Jens: Så sommar- och vinterhus? Hade man det så?

Ola: Det är mycket möjligt att det var så. Ja. Och det finns väl åtminstone, vad kan det vara, fem, sex stycken sådana här husgrunder.

Jens: Och var pratar vi då? Precis här nedanför där vi står eller är det en liten bit upp här?

Ola: Finns det inte en liten svacka här? Det är svårt att orientera sig.

Jens: Jo, kanske lite där.

Ola: Någonstans här, en bit upp här fanns också en grav.

Jens: Okej. Och hur visste man att det var en grav. Man hittade ben och grejer eller?

Ola: Ja, man schaktade väl och fick undan torven. Då kan man se att man har grävt ner. Alltså, det bryter marklagrena. Från början såg det väl inte ut som en grav, den hade väl

egentligen inga markeringar ovan mark men det fanns lite sten i den här gropen som utgjorde graven. Och all sten här var hämtad någonstans ifrån, det var ju bara som sandig yta.

Jens: Ja, man ser nästan det på naturen att det har varit mycket sandås och nu är det bara tallskog här nu som ju trivs i sand. Men varför valde människor att bo just här då?

Ola: Det är bra exponering. Relativt skyddat mot yttre havet och...

Jens: Nära till järnvägen.

Ola: Ja, precis (skratt). Centralläge. Det är sandigt och fint.

Jens: Ja.

Ola: Men det var det här området, här.

Jens: Ja, just det. Där vi står nu.

Ola: Ja. Och det finns faktiskt kvar, som vi hade tänkt att fortsätta göra någon slags undersökning av, då finns det några vallar kvar här ute än. Men det var i det här området också som man hittade den här graven.

Jens: Jaha.

Ola: Det är jättesvårt att hitta.

07.30–07.33 (Ljud av Ola och Jens som går bland gräs för att hitta graven)

07.31

Jens: Det är inte så tydligt idag att "här har det varit". Man måste verkligen veta vad man letar efter.

Ola: Ja, man kan ju se att det finns, om man har ett tränat öga, vallar med försänkt golvplan då.

Jens: Blir man arbetsskadad som arkeolog? Går du och tittar efter grejer?

Ola: Ja, det kan man väl bli. Lite grann. Här har vi något som ser lite försänkt ut.

Jens: Just det.

Ola: Kan vara det. Och det var flera som låg på rad här.

Jens: Så för ett otränat öga är det mer bara som en sänkning i marken men nu när du säger det, då kan jag förstå.

Ola: Ja. Ser du här också?

Jens: Ja, absolut. Jag kan förstå att det är som nersjunket i marken. Fast det är ju mossor, lavar och kvistar här så det är svårt att urskilja.

Ola: Det är inte lätt att se. Avverkar man alla träd och gräver bort all torv och sen rensar, då kan man urskilja det på ett bättre sätt.

Jens: Har ni hittat något mer intressant som, liksom, är bevarat här ifrån?

Ola: Ja...

Jens: Ben eller spjutspetsar.

Ola: Ja, ben, spjutspetsar, pilspetsar.

Jens: Det finns?

Ola: Ja. Och keramik. Många typer av keramik. Malstenar och till och med små sädeskorn.

Jens: Oj. Det måste säga ganska mycket om vad man gjorde här.

Ola: Ekonomin.

Jens: På vilket sätt säger det något om ekonomin?

Ola: Det säger vilken slags närings... vilken slags försörjning man har haft. Vad man har ätit. Det kan ju vara kulturellt betingat om man odlar, har tamdjur eller om man jagar. Här har vi då en begynnande odling. Sen har vi samtidigt en fångstekonomi. Vi har ju väldigt många olika djur representerade i benmaterialet.

Jens: Så de jagade och de odlade?

Ola: Ja. Och genom att se på vilka arter som finns representerade i benmaterialet kan vi se att de har bott här under i stort sett hela året.

Jens: Ja.

Ola: Det är en fast bosättning, kan man säga. Givetvis kan de företagit vissa vandringar i landskapet. Alltså förflyttat sig och utnyttjat andra områden under delar av året. Eller delar av de grupperna som bodde här kan ha gjort det. Men det ser väldigt stationärt ut.

Jens: Häftigt ändå att tänka att människor gick här för 4000 år sedan. Det är svårt att tänka sig att man ska bo året runt med tanke på hur bostäderna såg ut och hur mycket isolering man hade. Alltså, det måste ha varit väldigt kallt på vintern.

Ola: Ja...

Jens: Det är det första man tänker på men jag vet inte. Vad tänker du?

Ola: Ja, alltså det gäller då som nu att man måste klä sig ordentligt. Sen måste det ha gått åt väldigt mycket bränsle, ved, för att hålla värmen.

Jens: Det kanske är tur det. Annars kanske vi inte hade sett att de varit här.

Ola: Nej, precis.

Jens: För det är väl en av anledningarna till att man hittar det också.

Ola: Ja, all skörbränd sten. Det är dels för värmehållning men också för matlagning. Man har tillverkat, eller tillverkat, man har berett mat i kokgropar i härdar.

Jens: Kokgropar, det är alltså att de la stenar i en grop så eldade man på och stekte maten?

Ola: Man skulle kunna säga som en jordugn helt enkelt.

Jens: Men du, de här fynden ni har hittat har uppe här – det finns alltså möjlighet att åka till museet och titta på dem?

Ola: Ja.

Jens: Skulle vi kunna göra det någon dag?

Ola: Det skulle vi kunna göra.

Jens: Ja.

11.42-11.47 (Musik)

11.48-11.59 (Jens och Ola öppnar en dörr till ett föremålsmagasin och kliver in)

Jens: Här lät det. Fläktar och grejer.

Ola: Ja, det är klimatstyr. Här ska vi se. Här är det som vi pratade om.

Jens: Här står det Bjästamon på, oj, jättemånga lådor!

Ola: Ja, det är egentligen... det här är från utredningen, men ända här ifrån–

Jens: Två, tre, fyr, fem, sex, sju, åtta.

Ola: –hit.

Jens: Nio rader och det är bara, hur många är det i varje?

Ola: Det är tjugo i varje.

Jens: Ja. Extremt mycket.

Ola: Det bör bli 180 lådor då.

Jens: Keramik odekorerad, står det här. Kan man dra ut och titta då eller?

Ola: Ja, det kan väl vara klokt. Så här kan det se ut efter.

Jens: För mig ser det mest ut som små småsten.

Ola: Ja. Man ser av både ytter- och insida och så ser man–

Jens: Man ser att den är slät på ena sidan.

Ola: –så ser man vad den är gjord av för lera. Det som vi kallar för magring. Det är när man blandar in annat än bara lera för att den ska hålla bättre. Dels för bränning, sen annars också – oj, det var lite farligt!

Jens: Inte förstöra, eller, den är redan förstörd i och för sig. Krukan.

Ola: Ja, precis.

Jens: Det är många tusen delar här. Ja, häftigt. Men alltså, förstår man direkt när man hittar en sådan här liten grej? Ser du direkt att det är någonting att spara? Eller hur...?

Ola: Det kan ju vara så att det är så pass att det har spjälkats upp. För keramik det är som bränd lera. Och ser man inte de yttre kanterna då kanske man inte förstår att det är keramik. Men när man hittar med sidorna, in- och utsidan, då ser man det ganska lätt. Här har vi stenmaterial.

Jens: Har de här stenarna använts till något speciellt? Är det därför de är sparade?

Ola: Ja, en del är ju rena redskap. Annat, som det där, är rena splitter. Då är det rester av material. Här har vi organiskt material som man kan ta och göra analys på.

Jens: Då är det som i prover då.

Ola: Ja.

Jens: Säger det någonting om, eller kan man veta hur de var klädda och hade på sig och så där?

Ola: Det är svårare. Det är jättesvårt för organiskt material bevaras inte så bra.

Jens: Nej. Det är mer vilka verktyg de hade och vad de åt.

Ola: Om vi tittar på ben, här är typiskt hur de ser ut, brända ben. Det är som små smulor va? Men det kan ju finnas större också. Det har vi alla fall analyserat stora delar av, det här

materialet, och då kan vi säga vad har man jagat. Och utifrån art kan man också säga lite grann om hur man har jagat.

Jens: Hur har man jagat?

Ola: Ja... Vi hittade nätsänken till nät.

Jens: Okej. Kunde man göra nät alltså?

Ola: Ja ja. Pilspetsar och spjutspetsar. Och sedan finns det fångstgropar i landskapet och så där. Lite så kan man se. Ska se...

Jens: Lite omfattade måste jag säga. Med saker.

Ola: Det fanns faktiskt till och med, det här är väl sentida metall, men i något material i ett av husen så fanns det även något av koppar. Så det är ju väldigt tidig kopparanvändning.

Jens: Oj, ja. Och det måste man ha fått från någon annanstans?

Ola: Ja. Det har man fått från, kanske inte direkthandel, men det kan vara många olika mellanhänder. Här har vi en malsten och det är ju intressant.

Jens: Det är en ganska stor, platt, lång, avlång sten.

Ola: Som har haft en löpare. Det sätter man oftast i samband med att man har malt säd.

Jens: Just det. Då kan det vara så att de odlade.

Ola: Ja, en viss odling. Och vi har ju hittat sädeskorn på den här platsen. Tidigare har man gjort pollenanalyser som tyder på att det finns sädesodling från 2500 före Kristus ungefär, i den här regionen. Ja, jag står och tittar på lådor här om det finns någonting som–

Jens: Rödockra står det där.

Ola: Ja, det är intressant för det är egentligen någonting som egentligen inte har någon speciell funktion annat än kanske rituellt. Här är kritpipor och det är kanske från 1600–1700-talet, men här ligger korn av rödockra. I hyddorna har det funnits och i graven fanns det röda ytor.

Jens: Ja. Det är mer rituellt användningsområde för det.

Ola: Jag kan inte tänka mig att man–

Jens: Målade huset?

Ola: Nej, inte så.

Jens: Nej.

Ola: Det finns naturligtvis tiotusentals fynd om man räknar. I varje sådan här påse med ben kan det finnas hundratals eller tusentals.

Jens: Är det någonting som är ett frågetecken?

Ola: Ju mer kunskaper får, och med mer information, föds nya frågor. Ett projekt som var tänkt att komma i gång, det var det här med att man skulle ta test på hartsen. Alltså hartsklumparna. De har alltså tuggat på dem och det innebär att med salivet finns det DNA kvar av personerna. Även om vi inte hittar gravarna så finns DNA: et kvar i de här hartsklumparna. Stockholms universitet har gjort en ansökan och tänkte faktiskt kolla på det för att få DNA från dem.

Jens: Wow.

Ola: Ja. Men det har gått i stå nu. Lite på grund av det här med corona också.

Jens: Det får vi ta tag i. Man kanske är släkt med någon.

Ola: Ja, det är vi säkert många generationer tillbaka.

Jens: Kanske kan närma dem med de där piporna du hade där uppe.

Ola: Ja, fast det är något senare, det är nog 1600-tal.

Jens: Men de låg ändå där eller?

Ola: Ja. Fast kanske inte just i stenåldershyddorna.

Jens: Nej.

Ola: Ja...Vad ska jag se...?

Jens: Det finns ju hur mycket som helst att titta på såklart.

Ola: Ja, det finns jättemycket.

Jens: Men sammanfattningsvis då: Bjästamon 4000 år sedan. Ungefär. Som var bebott.

Ola: Ja. Det blir väl 4800 till 4100. Någonting sånt där.

Jens: De odlade kan vi konstatera.

Ola: Ja.

Jens: De jagade.

Ola: Ja.

Jens: Och det var ett antal hus där.

Ola: Ja. Det var väl en sex, sju stycken hus, hyddor, som man tydligt ser. Sen kan det ha funnits fler lite lättare byggnader som inte lämnat så mycket spår i marken också. Ja.

Jens: Ja. Vi tar det och så får vi hoppas att det blir något DNA-test på det där framöver.

Ola: Ja, det skulle vara spännande.

Jens: Skulle vara spännande att veta. Om det blir några arvegods till oss eller hur det blir.

Ola: Ja (skratt).

Jens: Men tack Ola för samtalet och rundvisningen. Det blir skönt att komma ut från den här fläkten.

Ola: De är inte roliga att lyssna på (skratt).

Jens: Nej (skratt). Nu stänger vi butiken.

19.37-19.39 (Ljud av dörr som slår igen)

19.39-19.57 (Musik Outro)